

หลักธรรมสำหรับครูกับการพัฒนาการเรียนรู้ด้วยการคิดแบบโยนิโสมนสิการ

Moral principles for teachers to develop learning development using

Yonisomanansikara thinking doctrine

ศศิธร ชันติธรากร¹ ระเบียบ ชูสอน¹ วนิดา สอนแผ่²

บทคัดย่อ

หลักธรรมสำหรับครูกับการจัดการเรียนรู้ เป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน ประกอบด้วย ขันติ โสรัจจะ คือ ความอดทน สงบเสงี่ยม พรหมวิหาร 4 คือ ความประพฤติที่ประเสริฐ สังคหัตถ 4 คือ หลักใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ และกัลยาณมิตรธรรม คือ มิตรที่ดี มิตรแท้ ในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้วยการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ครูเป็นแบบอย่าง ในการปฏิบัติตนที่ดีและสร้างแรงจูงใจ ให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความศรัทธาที่จะเรียนรู้ ฝึกให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหาและคิดหาต้นเค้าปลายเหตุ ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอน ครูจึงเป็นบุคคลสำคัญ คอยเป็นผู้ชี้แนะแนวทาง ให้คำปรึกษาแก่ผู้เรียน คอยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนบรรลุความสำเร็จ พร้อมทั้งสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันและเป็นบุคคลที่สามารถคิดแก้ปัญหา กล้าตัดสินใจ และผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุข สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพและเท่าทันโลกปัจจุบัน

คำสำคัญ: หลักธรรม ครู การจัดการเรียนรู้ การคิดแบบโยนิโสมนสิการ

Abstract

Moral principles for teachers and their learning management are the keys for teachers' practice using Buddha's doctrine as a way to behave properly. Those doctrines are composed of Khanti Sorachja which means endurance and gentleness, Phromwiharn 4 as a highly respected human conduct, Sunkahawatthu 4 as a principle to hold one's mind, and KanlayanamitraTham as being a genuine and sincere friend. On using Buddha principles in instructional management to construct critical thinking as Yonisomanasikara doctrine is a teaching and learning process which the teacher as a role model on his/her accepted behavior to motivate the students in acquiring faith in learning, and also to train student analytical thinking in solving problems and searching for the problems' causes. Therefore, the teacher, claimed as a key person, has to play an important role in instructional management in guiding, advising, and facilitating the students to lead the goal of learning and be able to apply those knowledge in living. The students could also determine critically in solving problems, be decisive, learn happily and confront any changes with full potential in modern society.

¹ อาจารย์ ประจำคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² นักศึกษา หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Keywords: moral principles, teachers, learning management, Yonisomanasikara thinking

บทนำ

ก้าวอย่างสำคัญของการพัฒนาประเทศไปสู่ประเทศที่มีความ “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ตามวิสัยทัศน์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาระประเทศ รวมทั้งเป้าหมายการพัฒนาด้านตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 - 2564 ล้วนมุ่งไปสู่การวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาพและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ต่อเนื่องตลอดชีวิต การจะบรรลุผลตามเป้าหมายพัฒนาดังกล่าวข้างต้นได้ ปัจจัยที่มีผลสำคัญคือการนำแผนระดับชาติไปสู่การปฏิบัติโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโรงเรียนหรือในห้องเรียน ซึ่งในแง่ของพุทธธรรมนั้น ตัวแท้ของการศึกษานั้น เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปภายในตัวบุคคลแก่นนำของกระบวนการแห่งการศึกษา ได้แก่ความรู้ ความเข้าใจ ความคิดเห็น แนวความคิด ทักษะคิด ค่านิยมที่ถูกต้องดีงาม เกื้อกูลแก่ชีวิตและสังคม สอดคล้องกับความเป็นจริง เรียกสั้นๆ ว่า สัมมาทิฏฐิ ปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ มี 2 อย่างคือ 1) ปัจจัยภายนอก เรียกว่า ปรโตโมสะ แปลว่าเสียงจากผู้อื่น ได้แก่ การรับถ่ายทอดหรืออิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อ แม่ ครูอาจารย์ เพื่อนที่คบหา หนังสือ สื่อมวลชน และวัฒนธรรมซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง สั่งสอน อบรม แนะนำ ชักจูงไปในทางที่ดีงาม 2) ปัจจัยภายใน เรียกว่า โยนิโส-มนสิการ แปลว่าการทำในใจโดยแยบคาย หมายถึงการคิดถูกวิธี รู้จักคิด คิดเป็น หมายถึงการรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามสภาวะ เช่นตามสิ่งนั้นๆ โดยวิธีคิดหาเหตุปัจจัย สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสายแยกแยะสิ่งนั้นๆ เรืองนั้นๆ ออกให้เห็นตาม

สภาวะ และตามความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ. ปยุตโต), 2547)

จึงอาจกล่าวได้ว่าเราจะจัดการศึกษาให้มีคุณภาพจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทั้งสองส่วน อันได้แก่ปัจจัยภายนอกผู้ที่มีบทบาทสำคัญคือครู ส่วนปัจจัยภายในซึ่งเป็นการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยการพัฒนาความคิดและปัญญานั้น ครูยังคงมีบทบาทในการจัดการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยโยนิโสมนสิการ โดยการสร้างศรัทธาในการเรียนรู้ให้แก่ศิษย์โดยครู เป็นผู้รู้ ผู้ที่มีมารยาทงดงามเปี่ยมด้วยคุณธรรมและมีความสามารถในการสั่งสอน (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530) ดังนั้นครูจึงต้องมีความสำนึกใ่วินใจเสมอว่า เราเป็นคนสำคัญ เพราะผลงานที่ครูได้สั่งสอนอบรมเราในวิชาการต่างๆ แล้วเราก็ได้นำเอาวิชานั้นไปเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ทำเกียรติ ทำชื่อเสียงให้เกิดขึ้น ก็เพราะงานที่เราทำเป็นงานของครูทั้งนั้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ), ม.ป.ป.) ที่สำคัญคือ ครูต้องเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นผู้นำทางความคิดในการพัฒนาตน ในขณะที่เดียวกันทักษะการคิดนี้ถือเป็นทักษะสำคัญที่ครูควรปลูกฝังวิธีคิดให้กับศิษย์ ฝึกให้ศิษย์คิดถึงเหตุและผล คิดตามหลักความเป็นจริง จึงได้มีผู้ได้นำแนวคิดการสร้างโยนิโสมนสิการมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนที่เน้น ให้ผู้เรียนฝึกการคิดค้นหาต้นเค้าปลายเหตุคิดแก้ปัญหา โดยครูต้องมีหลักธรรมในการทำหน้าที่ช่วยให้ศิษย์มีโอกาสคิดสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญาเพื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

ความหมายของหลักธรรม

หลักธรรมประกอบด้วยคำ 2 คำ คือ “หลัก” และ “ธรรม” ซึ่งนิยามความหมายได้ ดังนี้ ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ให้ความหมายของคำว่า **หลัก** หมายถึง เสาที่ปักไว้ ที่ผูก ที่มั่น เครื่องหมาย เครื่องยึดเหนี่ยว เครื่องจับยึด สาระที่มั่นคงอันเป็นที่ตั้ง ส่วนคำว่า **ธรรม** ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายประการ ดังนี้ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังคปริณายก (2541) ได้ทรงนิพนธ์ความหมายไว้ว่า **ธรรม** นั้น ตามศัพท์แปลว่า ทรงไว้ ดำรงไว้ หมายถึงทรงตัวเอง หรือดำรงตัวเองคือ ดำรงความจริงอยู่เสมอ ไม่มีเปลี่ยนแปลงเพราะฉะนั้นจึงมีคำอธิบายโดยปริยายอีกทางหนึ่งว่า ธรรมนั้นหมายถึง **สัจจะ** ที่เราแปลว่าความจริง ฉะนั้น และเรียกรวมว่า **สัจจะธรรม** แปลว่าธรรม คือ สัจจะได้แก่ ธรรมดาเป็นของที่มีอยู่ประจำโลก พุทธศาสนิกฯ (มป.ป.) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่า **ธรรม** คือ **ธรรมชาติ** กฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามกฎธรรมชาติ และ ผลจากหน้าที่นั้น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นทั้งตัวเหตุ ตัวผลปรากฏการณ์ต่าง ๆ และตัวคำสอน เพื่อเป็นการปฏิบัติให้ลู่ถึง นอกจากนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต, 2558) ได้อธิบายว่า **ธรรม** เป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่ตามธรรมดาของมัน และ เป็นสิ่งที่บุคคลจะเข้าถึงได้ธรรมนั้นสังคมไม่สามารถมีปัญญาารู้ได้ บุคคลแต่ละคนเท่านั้นที่จะมีปัญญา รู้แจ้ง เข้าถึงสัจธรรม

จากความหมายของ “หลัก” และ “ธรรม” ที่กล่าวมานั้น สรุปได้ว่า หลักธรรม หมายถึง หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ว่าด้วยหลักของความจริง ที่มีอยู่ตามกฎธรรมชาติ เป็นหลักแนวทางในการยึดถือปฏิบัติ โดยเชื่อว่าเมื่อผู้ใดนำมายึดถือปฏิบัติตามแล้วจะเกิดผลดีในตัวของบุคคลแต่ละคน ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้อันสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ลักษณะสำคัญของหลักธรรม

หลักธรรมเป็นหลักแห่งความจริง หลักที่มีมนุษย์ควรยึดถือและนำไปปฏิบัติในทางที่ดีที่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความดีงาม ดังนั้นหลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่ครูหรือบุคคลทั่วไปควรนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตของคนทุกคน ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเข้าถึงความสำเร็จอย่าง ลักษณะสำคัญของหลักธรรมต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ 5 ประการ คือ 1) ความดี 2) ความจริง 3) ความถูกต้อง 4) ให้พลังในการกระทำต่างๆ และนำทางในการดำเนินชีวิตของคน 5) เป็นแก่นนำและเป้าหมายร่วมแห่งภารกิจทั้งหมดของคนๆ นั้น (พนมไพร ไชยวงศ์, 2550) ในส่วนของหลักธรรมทางพุทธศาสนานั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต, 2558) ได้กล่าวถึงหลักธรรมหมวดที่ว่าด้วยการตัดสินใจพระธรรมหรือคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อนำมาประพฤติปฏิบัติว่าเป็นไปตามลักษณะ 8 ประการ หรือไม่คือ 1) เป็นไปเพื่อความวิภาค คือความคลายหายติด 2) เป็นไปเพื่อวิสังโยคเพื่อความคลายการหลุดจากความทุกข์ ไม่ประกอบด้วยทุกข์ 3) เป็นไปเพื่ออุปจยะ ความไม่พอกพูนกิเลส 4) เป็นไปเพื่ออัปปิจจตา ความมักน้อย 5) เป็นไปเพื่อสันตุฎฐี ความสันโดษ 6) เป็นไปเพื่อวิเวก ความสงบ 7) เป็นไปเพื่อวิริยารัมภะ การระดมความเพียร และ 8) เป็นไปเพื่อสุภรตา ความเลี้ยงง่ายการมีชีวิตที่เรียบง่าย

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าหลักธรรมทางศาสนาโดยเฉพาะพุทธศาสนานั้นล้วนเป็นแนวทางให้คนประพฤติตน หากครูได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาตนเอง ให้เป็นบุคคลที่ปฏิบัติตนบนพื้นฐานของความดี ความถูกต้อง มีความเรียบง่ายและมีความเพียร เพื่อใช้เป็นหลักในการประกอบวิชาชีพและการดำเนินชีวิตก็จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่บรรลุผลสำเร็จ

หลักธรรมสำหรับครูในการจัดการเรียนรู้

หลักธรรมที่ผู้ประกอบอาชีพครูควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติมีมากมาย ตัวครูควรเลือกศึกษาหลักธรรมตามความเหมาะสมและตามกำลังสติปัญญาของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตามครูไม่จำเป็นต้องจดจำหลักธรรมทั้งหมด แต่เลือกที่จะนำมาปฏิบัติแล้วเกิดผลดีแก่ตัวเองอย่างแท้จริงด้วย เหตุนี้ผู้เขียนจึงเลือกเฉพาะหลักธรรมทั่วไปที่ครูควรรู้มาให้ศึกษา ดังนี้

1. ขันติ โสรัจจะ ผกา สัตยธรรม (2544) กล่าวว่า ขันติ คือ ความอดทน อดทนต่อความตรากตรำ อดทนต่อทิวเขาอันเกิดจากความเจ็บไข้ อดทนต่ออารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความขัดเคือง เช่นเดียวกับ ยนต์ ชุมจิต (2558) กล่าวว่า ขันติ คือ ความอดทน อดได้ทนได้ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ ส่วนโสรัจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม มีอหยาตังคฆา ธรรมสองประการนี้เรียกว่าเป็น “ธรรมที่ทำให้งาม” กล่าวคือ หากผู้ใดปฏิบัติได้ย่อมไม่แสดงกิริยาอาการทุน ทูรายเมื่อต้องอยู่ในสภาวะที่ต้องอดทน สอดคล้องกับคณาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย (2541) ที่สรุปความหมายไว้ว่า ขันติ โสรัจจะ คือ ธรรมะที่ทำให้คนงาม ได้แก่ ขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น เพื่อบรรลุความดีงามและมุ่งหมายอันชอบ โสรัจจะ คือ ความสงบเสงี่ยม ครูควรเป็นผู้สำรวจทั้งกาย วาจา ใจ มีอหยาตังคฆา มีกิริยามารยาทเรียบร้อย เป็นตัวอย่างที่ดีของเด็ก

กล่าวคือ ครูควรมีความอดทน อดกลั้น อดทนต่อภาระงานต่างๆ ทั้งด้านการสอน และหน้าที่อื่นๆ ที่ครูได้รับมอบหมาย เพื่อบรรลุความดีงาม มีกิริยามารยาทที่ดี อหยาตังคฆา เป็นผู้สำรวจทั้งกาย วาจา ใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับศิษย์ เพราะศิษย์จะเรียนรู้จากผู้เป็นครู

2. พรหมวิหาร 4 สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังคปริณายก (2555)

ได้ทรงกล่าวไว้ว่า พรหมวิหารธรรม เป็นเครื่องอยู่ของพรหม หมายถึง ผู้ที่มีจิตใจใหญ่ เมื่อปฏิบัติพรหมวิหารธรรมนี้ให้มีขึ้น ก็ย่อมเป็นผู้มีจิตใจใหญ่ เป็นผู้ใหญ่อันกล่าวได้ว่าเป็นพรหมโดยธรรม คือ

เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข กรุณา ความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์

มุทิตา ความพลอยยินดีในเมื่อผู้อื่นได้ดี และ

อุเบกขา ความวางใจมัธยัสถ์เป็นกลาง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2547) ได้กล่าวขยายความไว้ว่า พรหมวิหาร 4 ว่าคือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ สำหรับผู้ที่ปกครองคนซึ่งรวมถึงครูด้วย ได้แก่

เมตตา คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

กรุณา คือ ความสงสาร อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ไข้ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

มุทิตา คือ ความเบิกบาน ความยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแจ่มชื่นเบิกบาน

อุเบกขา คือ ความมีใจเป็นกลาง มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เทียงตรงดุจตาซึ่งไม่เลือกที่รักมักที่ชัง

ดังนั้น ผู้ประกอบอาชีพครู ควรยึดหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการปฏิบัติตน ให้เป็นผู้ที่มีความรักปรารถนาดีแก่ศิษย์ มีความสงสารเห็นอกเห็นใจศิษย์ เมื่อศิษย์เกิดความทุกข์ แสดงความยินดีเมื่อศิษย์ประสบความสำเร็จ และที่สำคัญครูที่ดีควรวางตัวเป็นกลาง ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ให้ความเสมอภาคกับนักเรียนทุกคน ในการนำหลักพรหมวิหาร 4 มายึดปฏิบัติและนำไปใช้ควบคู่กับการสอน ครูควรเลือกปฏิบัติตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญ ณ ขณะนั้น

3. สังคหัตถ์ 4 เป็นหลักธรรมที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล ประกอบด้วย

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับ วิธีการ ยึดเหนี่ยวจิตใจบุคคล ประกอบด้วย

ทาน เมื่อแบ่งปัน หมายถึง การช่วยเหลือใน ด้านทุนหรือปัจจัย เครื่องยังชีพ ตลอดจนการให้ คำแนะนำสั่งสอน ให้ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ

ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน หมายถึง ปราศรัยด้วย ถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ เป็นที่รัก พูดด้วยคำที่ น่าฟัง ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจ ทำให้เกิด ความพอใจแก่ ผู้ได้ยินได้ฟัง ตลอดจนการช่วยชี้แจง แนะนำหลักความจริงความรู้ต่างๆ

อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา หมายถึง การ บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้อื่น เป็นการปฏิบัติสิ่งที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ ทุกโอกาสที่จะทำได้ ช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทาง จริยธรรมแก่ผู้อื่น

สมานัตตา เอาตัวเข้าสมาน หมายถึง ทำตน เสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนสม่ำเสมอทั้งใจชน ทั้งหลาย ทำให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญและแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุข ร่วมกัน ตลอดจนการวางตนเหมาะสม แก่ฐานะ ภาวะ และ บุคคล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2547) ; อิศักดิ์ อัครบรร (2542) ; ผกา สัตยธรรม (2544)

จึงอาจกล่าวได้ว่า สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรม สำคัญสำหรับครู เพราะผู้เป็นครูต้องรู้จักการให้ ให้ทั้ง ความรู้และประสบการณ์แก่ศิษย์โดย ใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ สุภาพ ให้คำแนะนำให้กำลังใจแก่ศิษย์ และประพฤติ ปฏิบัติตนให้เกิดประโยชน์ทั้งกับตนเองและบุคคลรอบข้าง และควรควรทำตนให้เสมอต้นเสมอปลาย ยิ้มแย้มแจ่มใส

จากสิ่งที่ได้กล่าวมานั้นหากได้นำไปปฏิบัติ ก็จะทำให้เป็นที่รัก และเป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นต่อ ตนเองและวิชาที่ของตน

4. กัลยาณมิตรธรรม เป็นหลักธรรมที่ผู้เป็นครู ผู้ถือเป็นมิตรแท้หรือมิตรที่ดีของศิษย์ ซึ่งจะเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติอันเป็นเหตุให้เกิดความสุขความ เจริญทั้งแก่ศิษย์และแก่ตัวครูเอง กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการนี้ประกอบด้วย พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตโต) (2538) ; สุนน อมรวิวัฒน์ (2541) ; ยนต์ ชุ่มจิต (2558)

ปิโย หมายถึง นำรัก คือเข้าถึงจิตใจสร้าง ความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเองชวนให้ศิษย์ อยากร่วมไป ปรึกษาได้ถาม ครูควรทำตนให้เป็นที่รักของศิษย์ มีเมตตา กรุณาใส่ใจในประโยชน์สุขของศิษย์

ครู หมายถึง นำเคารพ คือมีความประพฤติ สมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น ใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย เพราะมีความหนักแน่น นำหมายถึงเคารพ ยำเกรง

ภาวนิโย หมายถึง นำเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุง ตนอยู่ เสมอความรู้และเชี่ยวชาญเป็นที่สรรเสริญยกย่อง ควรเอา อย่าง ทำให้ศิษย์เอ่ยอ้างและรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

วัตตา (วตฺตา) หมายถึง รู้จักพูดให้ได้ผล คือพูด เป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไหร่ควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน ศิษย์ด้วยความมี เหตุผล เป็นที่ปรึกษาที่ดี

วจนกขโม (วจนกฺขโม) หมายถึง ทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม ตลอดจนคำกล่าว ล้วงเกิน และ คำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟัง ได้ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

คัมภีรังคตังกัตตา (คฺมฺภีรฺณฺจกตฺกตฺตา) หมายถึง เป็นผู้กล่าวถ้อยคำอันลึกซึ้ง คือกล่าวชี้แจง

เรื่องต่างๆ ที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป คือสามารถทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่ายได้นั่นเอง

ในจันฐาเน นิโยชเย (ในจันฐาเน นิโยชเย) หมายถึง ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร พึงนำไปในฐานะที่ดี ในตำแหน่งที่ดี ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางเสื่อมเสีย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า หลักธรรมสำหรับครูที่พึงปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนเท่าที่นำเสนอครั้งนี้ ประกอบด้วย ขันติ ไสรัจจะ ความอดทนอดกลั้น ในการปฏิบัติหน้าที่ พรหมวิหาร 4 การเป็นผู้ที่มีความรักปรารถนาดีและยินดีเมื่อศิษย์ประสบความสำเร็จสังคหวัตถุ 4 ครูเป็นผู้ให้ทั้งความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ ทำตนให้เสมอ ดั้นเสมอ ปลายกัลยาณมิตรธรรม การเป็นครูในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญกับอาชีพครูเป็นอย่างมาก เพราะครูถือเป็น ปรโตโฆสะ บัณฑิตภายนอก ที่ช่วยให้ศิษย์เกิดการเรียนรู้ในเบื้องต้น

โยนิโสมนสิการ : วิธีการเรียนรู้โดยใช่ปัญญา

โยนิโสมนสิการ เป็นปัจจัยภายในที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างแท้จริงเป็นการฝึกใช้ความคิดให้รู้จักใช้ความคิดอย่างถูกวิธี คิดอย่างมีระเบียบรู้จักคิดวิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่างๆ อย่างผิวเผินเป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ (พระธรรมปิฎก ปอ. ปยุตโต., 2538)

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ

โยนิโสมนสิการ แปลว่าทำไว้ในใจ จับให้ถึงต้นเหตุ ดังเช่นเมื่อกำหนดเพื่อรู้จักอกุศล ก็ต้องจับให้ถึงต้นเหตุว่า มีมูลเหตุมาจากโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นอกุศลมูลและเมื่อกำหนดเพื่อรู้จักกุศลมูลก็ต้องจับให้ถึงต้นเหตุ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช

สกลมหาสังคปริณายก, 2555) ดังนั้นวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงมุ่งให้ผู้เรียนได้คิดด้วยเหตุด้วยผล เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองไปสู่อิสรภาพได้อย่างแท้จริง พระธรรมปิฎก (ปอ. ปยุตโต), (2538) ได้ประมวลวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ไว้ ดังนี้

วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย

การพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผล เป็นวิธีคิดด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผล สืบทอดกันมาจัดเป็นวิธีคิดแบบพื้นฐาน

วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ

วิธีคิดแบบนี้ มิใช่เพียงแต่จำแนก แยกแยะแยกแยะไปอย่างเดียวนั้น แต่มีการจัดประเภทหมวดหมู่ไปพร้อมกัน เป็นการจำแนกอย่างมีหลักเกณฑ์หรือ "วิธีคิดแบบวิเคราะห์" นั้นเอง

วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์

วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา ความเป็นไปของธรรมชาติ และความเป็นปกติธรรมดาของสภาวะทั้งหลาย มองอย่างรู้ทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ ประจักษ์ชัด จะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย

วิธีคิดแบบอริยสังหรือคิดแบบแก้ปัญหา

วิธีแห่งความดับทุกข์ เป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่งซึ่งสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่นๆ ได้ทั้งหมด วิธีคิดแบบอริยสังนี้มีลักษณะทั่วไป 2 ประการคือ 1) เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล หรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุ แล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ 2) เป็นวิธีคิดที่ตรงจุด ตรงเรื่อง ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำ ต้องปฏิบัติ ต้องเกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญหา

วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์

คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ คิดพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม (หลักการ)

กับอรรถ (ความมุ่งหมาย) เป็นความคิดที่มีความสำคัญมาก ในเมื่อลงมือปฏิบัติธรรมหรือทำตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายนำไปสู่การปฏิบัติถูกต้องที่ เรียกว่าธรรมานุธรรมปฏิบัติ

วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก

วิธีคิดแบบนี้เป็นวิธีคิดที่ใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหาและการปฏิบัติได้อย่างดีวิธีหนึ่ง การคิดแบบนี้ต้องได้มีการมองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงทุกแง่ทุกด้าน

วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม

การคิดถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือเป็นเพียงประโยชน์ที่พอกเสริมค้นหาเป็นเครื่องวัด วิธีคิดแบบนี้เป็นการพิจารณาอย่างใช้ปัญญาไตร่ตรอง

วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม

วิธีคิดในแนวสกัดกันหรือบรรเทาและขัดเกลาค้นหาจัดได้ว่าเป็นข้อปฏิบัติระดับต้นๆ สำหรับส่งเสริมความเจริญของงามแห่งกุศลธรรม

วิธีคิดแบบเป็นอยู่กับปัจจุบัน

วิธีคิดแบบนี้ปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์หมายถึงการใช้ความคิดและเนื้อหาของความคิดที่สติดระลึกรู้กำหนดคอยู่นั้นคือการไม่อาลัยอาวรณ์ถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้วหรือพุ่งผ่านไปกับอารมณ์ที่ซอบใจหรือไม่ซอบใจ

วิธีคิดแบบวิภัชชวาท

วิธีคิดที่เชื่อมโยงกับการพูด วิภัชชวาท มาจากคำว่า วิภัชช (แยกแยะ จำแนก วิเคราะห์) วาท (การพูด การแสดงคำสอน) ซึ่งในพระพุทธศาสนานั้น วาทะเป็นไวพจน์ของ คำว่า ทิฏฐิ (ความคิดเห็น) ด้วยลักษณะที่สำคัญของความคิดและการพูดแห่งนี้เป็น การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแง่ แต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน

โยนิโสมนสิการกับกระบวนการจัดการเรียนรู้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2555) ได้กล่าวถึงโยนิมณสิการไว้ว่า โยนิโสมนสิการเป็นตัวนำ ที่ทำให้การศึกษาเริ่มต้น หรือเป็นแกนนำของการพัฒนาปัญญา ในการศึกษาโดยเฉพาะที่จัดกันเป็นระบบ หรือเป็นงานเป็นการ จึงควรวีใส่ใจให้ความสำคัญแก่โยนิโสมนสิการให้มาก เพื่อจะได้เป็นการช่วย “ให้คนศึกษา” มิใช่ “ให้การศึกษา” แก่คน อย่างที่มักพูดกัน ซึ่งไม่น่าจะเป็นความถูกต้อง และน่าจะทำได้จริง เริ่มแรกอาจจะพัฒนาวิธีเรียนวิธีสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะส่งเสริมกระตุ้นเร้าให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนใช้โยนิโสมนสิการแบบพื้นฐาน คือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย และวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบเมื่อมีเรื่องราวเหตุการณ์ที่ต้องพิจารณา ก็โยงวิธีคิดสองแบบนี้เข้าไปเชื่อมต่อกับวิธีคิดแบบสามัญลักษณะ และวิธีคิดแบบแก้ปัญหา จากนั้น วิธีคิดแบบอื่นๆ ก็จะเข้ามาสนองรับใช้บุคคลที่มีโยนิโสมนสิการนั้นตามช่วงจังหวะที่เหมาะสมแล้ว ความเป็นคนมีโยนิโสมนสิการหรือรู้จักใช้โยนิโสมนสิการ ก็จะเกิดตามมาเอง นำให้การศึกษาดำเนินไปอย่างถูกต้อง ตามความหมายที่แท้จริงของมันเมื่อรู้จักนำวิธีโยนิโสมนสิการไปใช้ในการเรียนการสอน แม้แต่เด็กเล็กๆ ก็จะมีความคิด และมีทรรณะที่ลึกซึ้งกว้างไกล เช่น จากกระดาษสมุด และโน้ตเขียนหนังสือ เด็กจะมองเห็นความสัมพันธ์อิงอาศัยกันของทุกสิ่งในสากลจักรวาล มองเห็นความเกิดมี และความดำรงอยู่ของสิ่งหนึ่งๆ ไม่โดดเดี่ยวขาดลอย และไม่ขาดตอนจากการเกิดขึ้น และการดำรงอยู่ ของสิ่งทั้งหลายอื่น จากคำถามว่า ไต้ะตัวนี้เกิดมีขึ้นได้อย่างไร จะต้องมียะไรบ้าง ไต้ะตัวนี้จึงจะเกิดขึ้นได้ เด็กก็จะสืบสาวโยง ไต้ะนั้นไปหาปัจจัย หรือตัวประกอบทั้งหลาย ที่ทำให้ไต้ะเกิดขึ้น ที่ละอย่างจนครบ มีทั้งไม้ เลื่อย ตะปู ค้อน ตลอดจนมาถึงคน และจากปัจจัย

เหล่านั้น ก็สืบสาวต่อไปอีก เช่น จากไม้ ไปถึงต้นไม้ จากต้นไม้ ไปยังดิน น้ำ ฝน ป่า ฟา อากาศ ฯลฯ เมื่อฝึกคิดอย่างนั้น นอกจากจะเกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนต่อสิ่งที่พิจารณา ตลอดถึงสิ่งทั้งหลายที่เป็นปัจจัยเกี่ยวโยงกันไปทั่วทั้งหมดแล้ว ยังทำให้เกิดความหยั่งรู้ ตระหนักรู้ความจริง ถึงขั้นที่ส่งผลเปลี่ยนแปลงต่อทัศนคติและบุคลิกภาพได้ด้วย เช่น เกิดความหยั่งรู้ตระหนักรู้ความจริงว่า ชีวิตของเราจะเป็นอยู่ด้วยดี และมีความสุขแท้จริงได้ จะต้องเกื้อกูลกันกับธรรมชาติ และเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนต้องรู้จักใช้ รู้จักสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยความไม่ประมาท เป็นต้น คนที่มีโยนิโสมนสิการ รู้จักคิด รู้จักมอง ย่อมมองเห็น และหาแง่ที่เป็นประโยชน์ มาใช้ในการพัฒนาส่งเสริมความเจริญงอกงามของชีวิตได้ตลอดเวลา ในทุกสถานการณ์

ขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้โดยใช้โยนิโสมนสิการ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้โยนิโสมนสิการ โดยมียุทธศาสตร์ที่ว่าครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม สร้างแรงจูงใจ และมีวิธีสอนให้ศิษย์เกิดความคิดที่จะเรียนรู้ การได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดย แยกกายและนำไปสู่กระบวนการเรียนการสอนโดยครูทำหน้าที่เป็น กัลยาณมิตรช่วยให้ศิษย์มีโอกาสคิด และแสดงออกอย่าง ถูกวิธี จะสามารถช่วยพัฒนาให้ศิษย์เกิดปัญญาและ แก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม โดยมีกระบวนการเรียน การสอน ดังนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530)

1. ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการ เรียนและบทเรียน

1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน ให้เหมาะสม คือ เหมาะสมกับระดับชั้น เหมาะสมกับวัยและภูมิหลัง ของผู้เรียน เหมาะกับวิธีการเรียนการสอนและเนื้อหา ของ บทเรียน

1.2 บุคลิกภาพของครู และการสร้าง สัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ ครูเป็นกัลยาณมิตร กับศิษย์ ครูเป็นผู้มีบุคลิกภาพดีทั้งบุคลิกภาพทางกาย สะอาด แจ่มใส ส้ำรวม สุขภาพจิตดีมีความมั่นใจใน ตนเอง ตลอดจนมีคุณธรรมมีความรู้ และวิธีการสอนที่ เหมาะสม

1.3 การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ คือ มีการใช้ สื่อการเรียนการสอน หรืออุปกรณ์และวิธีการต่างๆ เพื่อ สร้างแรงจูงใจ เกิดความสนุก อยากเรียนรู้ เช่น การเล่นเกม การจัดป้ายนิเทศ สถานการณ์จำลอง บทบาทสมมุติ กรณีตัวอย่าง ภาพ ข่าวเหตุการณ์ กรณีปัญหา เป็นต้น ให้ศิษย์ได้ตรวจสอบความรู้ความสามารถของตนเองและ ได้รับทราบผลทันทีที่เป็นการเสริมแรง

2. ขั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่อง ประเด็นสำคัญของบทเรียนด้วย วิธีการต่างๆ

2.2 ครูแนะนำแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ โดยใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการ เรียนรู้ เช่น ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม

2.4 ครูจัดกิจกรรมกระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด ลง มือค้นคว้า คิดวิเคราะห์และสรุปความคิด

2.5 ครูจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนสรุปประเด็นของ ข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดสอบ ทดลอง จัดเป็น ทางเลือกและทางออกในการแก้ปัญหา

2.6 ศิษย์ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

2.7 ศิษย์ทำกิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผล การเลือก และการตัดสินใจ

3. ชั้นสรุป

3.1 ครูและศิษย์รวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การปฏิบัติทุกขั้นตอนตามทางเลือกนั้น โดยให้ผู้เรียนได้ แสดงออก ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การพูด การอ่าน การ แสดงวิธีคิด เพื่อยืนยันความมั่นใจว่าสาระที่เรียนมีความ เป็นไปได้ มีคุณค่าและปฏิบัติได้ผลจริง

3.2 ครูและศิษย์อภิปรายร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลที่ ได้

3.3 ครูและศิษย์สรุปผลการปฏิบัติ

3.4 ครูและศิษย์สรุปบทเรียน

3.5 ครูวัดและประเมินผลการเรียนการสอนใน การจัดการเรียนการสอนด้วยรูปแบบการคิดในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการคิดโดยโสมนสิการ เป็นการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้คิดอย่าง พิจารณาถึงเหตุและผล คิดในสิ่งที่เป็นจริง รวมทั้งการคิด แก้ปัญหา โดยครูทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับผู้เรียน สร้างความศรัทธาให้ผู้เรียนอยากที่จะเรียนรู้

หลักการของครูในการจัดการเรียนเรียนรู้ เพื่อให้เกิดโยนิโสมนสิการ

บทบาทของครูในการนำหลักการมาใช้เพื่อ ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียนหรือศิษย์ ในการคิด วิเคราะห์ถึงเหตุและปัจจัยของปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตตลอดจนถึงทั้งความสามารถในการคิด แก้ปัญหาต่างๆ ในสังคมที่นับวันจะมีความซับซ้อนมา ยิ่งขึ้นทุกวันการใช้หลักการด้วยความเข้าใจและปฏิบัติ ในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมจะช่วยให้ครูได้นำพาเด็กไป ในทางที่ถูกที่ควรด้วยการทำหน้าที่เป็น ปรโตโมหะหรือ ปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดที่ผ่าน กระบวนการใช้ปัญญาอย่างแท้จริงซึ่งในระหว่างทางของ การดำเนินงานจัดการเรียนรู้นั้นนับว่าไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ที่เดียวที่ครูจะสามารถพัฒนาความสามารถของเด็กแต่ละ คนได้อย่างทั่วถึง

หลักธรรมประการแรกที่ครูจะต้องยึดถือปฏิบัติ คือ ชั้นดี โสรัจจะ ในการทำงานการเตรียมบทเรียน กิจกรรมการเรียนรู้โดยครูต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในการออกแบบการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดแบบโยนิโสมนสิการแม้เมื่อนำ แผนไปสู่การปฏิบัติในแต่ละขั้นตอนของการสอนครูควรมี ความอดทน อดกลั้นต่อผู้เรียนในการฝึกให้ผู้เรียนได้ฝึก คิด คิดหาเหตุผล เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิด คำตอบที่เป็น จริง เพื่อให้บรรลุสำเร็จให้เกิดขึ้นแก่ศิษย์

หลักธรรมประการต่อมาคือหลักกัลยาณมิตร ที่ครูควรยึดถือปฏิบัติคือการสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการ เรียนและบทเรียน เข้าถึงจิตใจสร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเองกับศิษย์ ทำตนเป็นบุคคลที่น่าเคารพ คือมี ความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น ใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย มีความรู้จริง เป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุง ตนอยู่เสมอ นายกย่อง รู้จักพูดให้ได้ผล ชี้แจงให้ เข้าใจ คอยให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาที่ดี พร้อมทั้งจะรับ ฟังคำปรึกษาซักถาม ทั้งนี้เพราะผู้เรียนอาจเกิดความไม่ มั่นใจในความรู้ หรือความคิดแม้กระทั่งการแสดงออก ด้วยคำพูดของตนครูจึงควรชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้ง ซับซ้อนให้เข้าใจได้และสอนให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งได้ โดยไม่ชักจูงศิษย์ไปในทางเสื่อมเสียไม่สมควร

หลักธรรมลำดับอีกประการหนึ่งก็คือ สังคหวัตถุ 4 ที่ครูควรใช้ในการสอนทุกขั้นตอนเพื่อสนับสนุนและ ให้กำลังใจผู้เรียน ในกิจกรรมการเรียนรู้ที่ต้องใช้ กระบวนการคิดตามที่ครูได้ออกแบบไว้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้สามารถคิดได้เอง ไม่เน้นการท่องจำวิชาอันเป็นวิธีการ เรียนที่คุ่นชินอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาเช่นนี้ ครูจึงมี บทบาทในการให้คำแนะนำสั่งสอน ให้ความรู้ความเข้าใจ ควรพูดด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ สุภาพ นุ่มนวลด้วยน้ำใจ หวังดี ตลอดจนการช่วยชี้แจงแนะนำหลักความจริง ความรู้ต่างๆ ด้วยความกระตือรือร้น เพื่อให้ผู้เรียนเกิด

การเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูควรทำตนเสมอต้นเสมอปลาย กับผู้เรียนอย่างทั่วถึงและยุติธรรมรวมทั้งรับฟังความคิดเห็นของผู้เรียนให้ความเสมอภาคแก่นักเรียนทุกคน

หลักธรรมประการสุดท้ายคือ พรหมวิหาร 4 ที่ ครูควรใช้ตลอดเวลาของทุกขั้นตอนของการสอน โดยพรหมวิหาร 4 นี้ถือเป็นหลักธรรมประจำใจสำหรับครู เพื่อสร้างเจตคติที่ดีต่อตัวครูได้แก่ เมตตา ความปรารถนาดี กรุณา ความสงสาร อยากช่วยเหลือศิษย์แต่ละคนให้ พินิจอุปสรรคทั้งทางด้านวิธีเรียนและวิธีปฏิบัติตน มุทิตา ความยินดี เมื่อเห็นผู้เรียนมีความสุขประสบความสำเร็จ ในการเรียน และอุเบกขา มีใจเป็นกลาง มั่นคง ไม่เลือกที่รักมักที่ชังในการสั่งสอนอบรมศิษย์โดยครูเปิด ควรโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น นำเสนอข้อมูล ที่ได้จากการสังเกต ในการปฏิบัติขึ้นตามทางเลือกวิธีคิด นั้น โดยให้ผู้เรียนแสดงออกด้วยวิธีการต่างๆ เช่นการพูด การอ่าน ขึ้นนี้ครูต้องเฝ้าระวังถึงวิธีคิดของผู้เรียนด้วยใจ เป็นกลางปราศจากอคติใดๆ ที่สำคัญครูควรมีความสงบ สบาย สบายทั้งกาย วาจา ใจ มีอัธยาศัยที่ดีงามเป็น แบบอย่างให้ศิษย์ในทุกเวลา

บทสรุป

การนำหลักธรรมสำหรับครูมาใช้ในการจัดการ เรียนการสอนด้วยวิธีโยนิโสมนสิการ เป็นรูปแบบการสอน ที่เน้นให้ผู้เรียนฝึกทักษะการคิด พิจารณาหาเหตุผล ตามลำดับขั้นตอน คิดในสิ่งที่ประจักษ์ คิดพิจารณา อย่างแยกกาย วิธีคิดโยนิโสมนสิการมีวิธีคิด 10 วิธี ครูมี หน้าที่ในการปลูกฝัง เลือกวิธีคิดแบบใดที่จะนำไปฝึกให้ ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการคิดแบบต่างๆ ดังกล่าว ให้เหมาะสมกับวัย เนื้อหาและความสามารถ ของผู้เรียน โดยในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนยึด หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการ ดำเนินการสอน

เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ เพื่อสร้างความศรัทธาและแรงจูงใจเพื่อช่วยให้ผู้เรียน สามารถคิด และแก้ปัญหาต่างๆ จนเกิดประสบ ความสำเร็จเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง อันจะยังผล สืบเนื่องให้ผู้เรียนเกิดทักษะการใช้ปัญญาในการคิด ที่ สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตในภายภาคหน้าต่อไป โดยมีครูคอยช่วยสนับสนุนด้วยการใช้หลักธรรม ในการ จัดการเรียนการสอนเพื่อให้ครูจะได้ชื่อว่าเป็นบุคคลผู้ พร้อมด้วยคุณธรรม และสอนศิษย์จากจิตวิญญาณความเป็นครู อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา. (2541). **ความเป็นครู**. เลย : คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย. ธีรศักดิ์ อัครบวร. (2542). **ความเป็นครู**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ก. พลพิมพ์ (1996). ผกา สัตยธรรม. (2544). **คุณธรรมของครู**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พลอยเพลท. พนมไพร ไชยรงค์. (2550). **ลักษณะสำคัญของหลักธรรม**. <<http://www.ipesp.ac.th>> (30 มกราคม).
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) และ พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). (ม.ป.ป.). **วิญญาณของความเป็นครู**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547). **ธรรมนุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. <http://www.watnyanaves.net/uploads/File/books/pdf/buddhadhamma_extended_edition.pdf> (5 กุมภาพันธ์).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2558). **ลักษณะแห่งพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เจริญดี มั่นคงการพิมพ์.

ยนต์ ชุ่มจิต. (2558). **ความเป็นครู**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). <<http://www.royin.go.th/dictionary>> (30 มกราคม).

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังคปริณายก. (2541). **บทนำแห่งพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

_____. (2555). **สัมมาทิฐิ**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

_____. (2555). **อุเบกขาการวางเฉยอย่างถูกวิธี**. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2530). **การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ**. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์.